

Diskurssia Rusin kuvapolitiikasta

MATTI LASSILA

Artikkelissaan kansainvälisestä »kuvapolitiikasta» (Politiikka 2/1987) Alpo Rusi käsittelee kansainvälisten suhteiden kannalta mielenkiintoista ongelmaa, kansainvälisten valtasuhteiden ja vallankäytön siirtymistä tekojen tasolta sanojen tasolle. Kärjistäen tämä tarkoittaa sitä, että sotia ei enää käydä taistelukentillä vaan kansainvälisen tiedon kentässä. Sen sijaan, että »sota on politiikkaa toisin keinoin», asia onkin nykyisin päinvastoin (Foucault). En ole kuitenkaan aivan vakuuttunut siitä, että Rusin artikkeli esitti kuvatutkimukselle parhaan mahdollisen suunnan ja käsitteellistämisen. Pyrin tässä hieman syventämään ajatuksia »mielikuvien» mahdollisista tutkimustavoista.

Onko oikeutettua puhua kuvapolitiikasta erillisenä omana alueenaan? Saadaanko kuvatutkimukselle sellaisia näkökulmia, joita perinteinen kansainvälinen politiikka ei salli? Ovathan mielikuvat aina olleet olennainen osa kansainvälisiä suhteita. Kenties mielikuvien asema kansainvälisessä järjestelmässä on muuttunut ja kasvanutkin. Mielikuvien paikkansapitävyys pystyttiin ennen verifioimaan taistelukentillä, mutta ydinpommei ei enää tällaista salli. Toinen vaikuttava uusi piirre on sekä laadullisesti että määrällisesti räjähdysmäisesti kasvanut joukkotiedotus, joka osaltaan on luonut kansainvälisen yleisen mielipiteen.

Jos tarkastellaan kuvapolitiikkaa perinteisen kansainvälisen politiikan näkökulmasta, kapasiteettina toisten joukossa, tutkimusalueeksi luontevasti muodostuu kylmä sota ja propaganda. Tämä näkökulma sulkee ulkopuolelleen laajan ulottuvuuden, jolla ei ole mitään tekemistä reaalipolitiikan tai talouden materialisen olemuksen kanssa. Mielikuvat eivät synny objektiivisen ja materiaalian maailman kautta (pikemminkin

päinvastoin). Kategorisoinnit ohjusten kantomatkosten ja tehtaiden tuotantokykyjen mukaan eivät paljasta syitä, miksi Franz-Josef Strauss suhtautuu Suomen puolueettomuuteen eri tavoin kuin Olof Palme.

Rusin tekstistä saattaa saada sellaisen käsityksen, että kuvatutkimus kohdistuu joukkotiedotukseen ja muihin medioihin (= välittävä elementti) *vääristävinä* tekijöinä. Yhteiskuntatieteissä ei kuitenkaan ole samankaltaisia oikeiksi tai vääriksi todistettavia »objektiivisia faktoja», joita luonnontieteissä voidaan käsittää olevan. Sosiaalinen fakta on kulttuurisidonnainen (vai mitä Popper?), ja se on erotettava havaintofaktoista (esim. nimitämme tuota ikkunan takana olevaa hahmoa tai esinettä »autoksi»). Sosiaalinen fakta on sellainen, joka käsittelee »auton» käyttöä ja arvoa. Joukkotiedotus on vain eräs mielikuvien mekanismi, eikä sen totuusarvo eroa muusta sosiaalisesta todellisuudesta.

Tutkimusalueen jakaminen »yleiseen mielipiteeseen», »päätöksentekijöihin» jne., varsinkin jos jako tehdään apriorisesti, on perinteellistä eikä hedelmällistä. Päätöksentekijä ja yleinen mielipide voidaan dekonstruoida subjektin/objektin, voluntarismen/determinismin aspekteista. Päätöksentekijöiden psykologisointi ei välttämättä ole hyödyllistä. Jos tarkastellaan psykologiaa parantavana tai vapauttavana toimintana, ei astuminen psykologin huoneen ulkopuolelle tarjoa muuta kuin maailmanparannusta ja vallankumouksia. Psykologia sosiologisesta näkökulmasta sisältää sosiaalisen determinaaation piirteitä, sosiologiaa ei tarvitse mystifioida sen enempiä kutsumalla sitä psykologiseksi.

Vallitseva paradigma, empiristinen realismi (tai vaihtoehtoisesti taloudellinen determinismi) kuvaa maailmaa materiaalien resurssien ja niiden

käytön valossa. Tällainen »teoria» ei pysty kovin hyvin selittämään kansainvälistä politiikkaa sosiaalisena, mielikuvien mukaan ohjautuvana toimintana. Mielikuvien politiikkaa voidaan tutkia paremmin siinä keskinäisten määrittelyjen, arvottamisten ja merkitysten kentässä, josta käsin kansainvälispoliittinen toimija pystyy esittämään kantoja, käsityksiä ja päätöksiä Iranin—Iraakin -sodassa. On kysyttävä luoko kieli maailman sen sijaan että maailma luo kielen.

Merkitysjärjestelmät = kieli + tahto

Miten voidaan tutkia kansainvälistä politiikkaa keskittymättä objektiivisiin kapasiteetteihin — mutta ottaen ne kuitenkin huomioon? Jos emme ole empiristejä tai marxilaisia, on meidän pyrittävä problematisoimaan ja teoretisoimaan »kuvia» ja kuvien keskinäistä peliä,

Merkitysjärjestelmien — ei kybernetiikan ohjaavassa mielessä eikä strukturalismin ikuisten rakenteiden mielessä — tutkimisen ensimmäinen kysymys kohdistuu rajaukseen: mikä on alue ja mikä yksikkö. Opitun mukaisesti pitäisi lähteä rajaamaan tutkimusta dualismeilla high politics/low politics, kansalainen/päätöksentekijä tai konfliktit/rutiinit. Mutta sosiaalisten faktojen merkitysten järjestelmät eivät ole näille posteriorisia: merkitysjärjestelmä muodostuu (osin) näiden jakojen ja niille annettavien merkitysten avulla. Olisi ainakin aluksi lähdeittävä liikkeelle kansainvälisen politiikan kentästä ns. totaaliseina sosiaalisena faktana (Levi-Straus). Kokonaisuutena kenttää tarkastellen haarukointi edellyttää ulkopuolelle astumista, vaaditaan jonkinlaisia Skinnerin »suurta teoriaa». Merkitysten järjestäytyminen rajaa ja synnyttää kentän, tutkimuksen subjektia ja objektia ei voida etukäteen luoda. Tutkimuksen suunnan tulisi esineellistämisen sijasta kohdistua siihen miten esineellistään, mikä on kansainvälispoliittisen kentän diskurssi.

↪ Keskinäisten merkitysten järjestelmä determinoi ne vaihtoehdot, joita puhuja tai toimija (presidentti, ulkoministeri, laki tms.) voi käyttää. Mutta mitään kontekstuaalisia aktioita ei ole olemassa ilman, että on *joku*, joka tekee. Ei ole kaikenkattavaa materiaalista todellisuutta, joka pystyisi toimimaan sosiaalisessa mielessä. Sosiaali-

nen toiminta on vaihtoehtojen valintaa (Weber, Durkheim). Voidaan puhua kyllä strukturalismista, rakenteista jotka ohjaavat toiminnan vaihtoehtoja, mutta struktuurit eivät toimi. Giddensin tapaan voitaisiin käsittää yhteiskunta rekursiiviseksi: struktuurit (determinoivina) ilmenevät subjektien toiminnassa (ja muuttuvat toiminnan kautta). Objektiiviset rakenteet ovat itse historiallisten käytäntöjen tulosta ja niitä muutetaan ja uusinnetaan jatkuvasti sellaisten historiallisten käytäntöjen kautta, joiden tulostentuottamisen periaate on itse niiden rakenteiden tuotosta, joita se itse pyrkii jatkossa uusintamaan (Bourdieu). Determinismi/voluntarismi tai kieli/puhe -jaossa ei ole olemassa toista ilman toista. Näinollen kansainvälisen politiikan merkitysjärjestelmien tutkimus ei ole historiallisesti determinoituvaa, muttei myöskään yksittäisten tapahtumien »tarinointia».

On oletettava, että sosiaalisessa toiminnassa ihmiset antavat merkityksiä asioille, nimeävät ja arvottavat maailmaa. Nimien ja arvotusten keskinäiset suhteet luovat wittgensteinilaisia »kielipelejä» tai merkitysjärjestelmiä, joissa yksilöllistyneiden faktojen eli esineellistyneiden suhdeverkkojen esineitä pisteinä on mahdollista tutkia. Esimerkiksi »auto» sinällään ei tarkoita muuta kuin viittausta havaintoon (joka viittaus poststrukturalismin mielestä saattaa olla vain rauhoittava iluusio). Kysyttäessä joltakulta auton määritelmää, on vastaajan pakko viitata (havainnon lisäksi) »auton» ulkopuolella sellaisten sanojen ja käsitteiden verkkoon, johon kuuluu »liikkuminen», »työkalu», »BMW», »kallis», »halpa», »hyvä», »huono» jne. Autoa esineenä ei olisi kehitetty ilman joukkoa yhteiskunnallisia arvoja (kehitys, tehokkuus, mukavuus, vapaus), eikä siitä voida puhua tai sitä käyttää kytkemättä sitä kokonaiseen merkitysten kieleen. Autolla ei ole olemassaoloa, jos sitä ei voida paikottaa sosiaalisten merkitysten verkostoon.

Merkitysjärjestelmän kielellisten, determinoivien piirteiden lisäksi on kansainvälisen politiikan kenttä asetettava historiaan ja kontekstiin: on tutkittava subjektiivisuutta, toimijaa tahtona (Nietzsche). »Valta» on politiikan tutkimuksen olennainen elementti. Mutta sitä ei tule nähdä yksinomaan väkivaltana tai pakottamisena, pikemminkin modernin länsimaisen yhteiskunnan hallitsemisena tilanteissa, joissa vallan ob-

jektilla (sikäli kuin sitä on olemassa) on toiminnalleen vaihtoehtoja. Subjektin ja objektin asema ja toimintavaihtoehdot määräytyvät kielellisen merkitysjärjestelmän (ei materiaalisen) perusteella. Jos kansainvälinen politiikka käsitetään valtioiden välisten valtasuhteiden tutkimiseksi, niin voitaisiin olettaa, että valtioiden välisten suhteiden kieli osoittaisi vallankäytön rajat ja mahdollisuudet: ei tutkittaisi valtioiden välisiä suhteita yksilön toimintana, vaan kenttänä, jossa erilaiset rakenteet tahtoa ohjaavina rajoina ja eroina eivät pelkästään ohjaa vaan myös tavallaan luovat tahdon (kuten tahto puolestaan luo rajat ja erot).

»Kuvien» tutkimus kohdistuu sellaiseen kansainväliseen politiikkaan, jossa vallankäyttö on hienontunut: valtioiden välille rakennetaan rationaalisia ja ekonomisia järjestyksiä, joiden ansiosta ne voivat tiivistää keskinäisten valtasuhteitten-

sa verkostoja ilman tuhoisia seurauksia (Weberin byrokraatia). Kielen (laajassa mielessä) filosofialla ja sosiologialla on paljon annettavaa tällaiselle tutkimukselle.

MATTI LASSILA

Sanat ovat tekoja

Kun voiman käyttö on kahlehdittu, sille avautuu uusia vaikutusalueita. Kansainvälisen politiikan tutkimusintressi suuntautunee enemmän voiman analyysistä vallan analyysiin. Jos sodan »rationaaliteetti» poistuu, *power politics* saa sellaista lisäsisältöä, että tutkijoidenkin on herättävä.

ALPO RUSI